

NEVEN BORAK¹

Ekonomska organizacija socializma

Izvleček: Razprava sooča poglede treh teoretikov, ki so bili sodobniki in tudi možje dejanj, na ekonomsko organizacijo socializma. Lenin in Schumpeter sta verjela v zmago socializma, čeprav zaradi povsem različnih razlogov, Keynes pa je verjel v reformo in preživetje kapitalizma.

Ključne besede: ekonomija, socializem, kapitalizem, Lenin, Keynes, Schumpeter

UDK: 330.8: 330.342.14

Economic Organisation of Socialism

Abstract: The paper confronts the views of three theoreticians, all of them contemporaries and men of action, on the economic organisation of socialism. Although from different perspectives, both Lenin and Schumpeter believed in the success of socialism, while Keynes was in favour of reform and the survival of capitalism.

Key words: economy, socialism, capitalism, Lenin, Keynes, Schumpeter

1. Uvod

Oktobrska revolucija je zapustila neizbrisen pečat. Ni treba brskati po zgodovinarskih spisih, da bi se zavedali njene trajne prisotnosti,

¹ Ddr. Neven Borak je strateški svetovalec na Banki Slovenije v Ljubljani. E-naslov: neven.borak@bsi.si. Avtor ne izraža stališč Banke Slovenije.

čepprav je celo v času jugoslovanskega socializma interes zanjo valoval med vzponi in padci.² Če ostanemo zgolj pri pisani besedi, trajen spomin nanjo živi tudi v literarnih delih, denimo Gorkega, Bloka, Majakovskega, Jesenina, Tolstoja, Šolohova, Iljfa in Petrova, Pasternaka, Platonova, Mandelštama, ki so jo vtkali v prozo in poezijo različnih literarnih struj, od klasičnega realizma do futurizma, od intimne lirike do kaotične realnosti, od romantike do naturalizma.³

Čepprav je videti, da je zgodovina opravila s socializmom, razmišljanja o boljši, pravičnejši družbi ne popuščajo. Če že niso uspešna pri ponujanju obetajočih in sprejemljivih zamisli, če se izogibajo analizi dejavnikov zatona socializma, pa vsaj ohranjajo spomin in zavest o socialističnih prizadevanjih.

Oktobrska revolucija nas obkroža bolj, kot se zavedamo, tudi danes. Ozrimo se zgolj na njeno prisotnost v literarnih delih, v zgodovinarskih obravnavah in družboslovnih delih, ki jih tudi danes ponujajo naše domače založbe. V nadaljevanju, preden bom obravnaval Leninovo delo *Država in revolucija*, bom podal koncizen pregled ugotovitev nekaterih del, ki obravnavajo vprašanja kapitalizma in socializma ter možnosti njegove uveljavitve, in za katera sem prepričan, da so njihovi avtorji spremljali prakso in teorijo sovjetske izkušnje. Omejil se bom na tri avtorje, katerih dela so izšla pri založbi Studia humanitatis. To so J. M. Keynes, J. Schumpeter in V. I. Lenin. Bili so sodobniki in vsi trije so zapustili neizbrisne sledi.

2. Keynes, Schumpeter in Lenin

Najprej omenjam knjigo J. M. Keynesa *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja* (izšla l. 1936).⁴ Ta knjiga, ki je v temeljih stresla

² Prunk, 1987.

³ Brnčič, 1957/58 in 1967.

⁴ Keynes, 2006.

zahodno ekonomsko vedo, je nastala po veliki gospodarski krizi iz tridesetih let preteklega stoletja in v času soobstoja dveh novih totalitarnih ureditev. Bralca kaže opozoriti zlasti na 24. poglavje z naslovom *Sklepni zapisi o socialni filozofiji, h kateri utegne voditi splošna teorija*. Tam je Keynes zapisal, da iz njegove teorije “izhaja, da je življenjsko pomembno, da se vzpostavi določeno centralno nadziranje nad zadevami, ki so bile doslej v glavnem prepuščene pobudi posameznikov /.../ Država bo morala odločilno vplivati na nagnjenost k porabi, delno preko sistema obdavčevanja, delno z določitvijo obrestne mere in delno morda na kak drugi način. Poleg tega je malo verjetno, da bi že sam vpliv bančne politike na obrestne mere zadoščal za določanje najugodnejše stopnje investiranja. Zato menim, da se bo pokazalo, da je edini način za zagotavljanje približne polne zaposlenosti dokaj obsežno podružbljanje investiranja, čeprav to ne izključuje vsakovrstnih kompromisov in oblik sodelovanja javne oblasti z zasebno pobudo. Vendar za kaj več od navedenega ne obstajajo nikakršni razlogi za sistem državnega socializma, ki bi obvladoval večino gospodarskega življenja skupnosti. Lastništvo nad proizvodnimi sredstvi ni tisti vzvod, ki je pomemben za državo. Če država zmore določati celotni obseg virov, namenjenih večanju sredstev, in osnovno velikost nagrad za njihove lastnike, potem lahko doseže vse, kar je nujno potrebno. Poleg tega je mogoče nujne ukrepe za podružbljanje uvajati postopno in brez preloma s splošnimi tradicijami skupnosti.”⁵

Pri isti založbi je pet let pozneje izšlo delo J. A. Schumpetra *Lahko kapitalizem preživi?*⁶ Gre za drugi del njegove knjige *Capitalism, Socialism and Democracy* (izšla l. 1942), ki kot celota ni bila prevedena v slovenski jezik. Zanimanje za tega avtorja je obudila finančna kriza,

⁵ Prav tam, 382–383.

⁶ Schumpeter, 2011.

ki je izbruhnila v drugi polovici preteklega desetletja. "Lahko kapitalizem preživi?", se je vprašal Schumpeter in odgovoril: "Ne. Mislim, da ne more." Pojasnilo: "Teza, ki jo bom poskušal argumentirati, je, da tako sedanje kakor prihodnje delovanje kapitalističnega sistema zanika idejo zloma tega sistema pod težo ekonomskega neuspeha, a da ravno njegova uspešnost spodjeda družbene institucije, ki ga varujejo in tako 'neizogibno' ustvarjajo razmere, v katerih ne bo mogel več živeti, in izrecno kažejo na socializem kot na njegovega zakonitega dediča. Moj končni sklep se zato ne razlikuje – ne glede na to, koliko se razlikuje moja argumentacija – od sklepov večine socialističnih piscev, in še zlasti ne od sklepov marksistov".⁷

Poglejmo tudi tretji del izvirnika. "Lahko socializem deluje?", se je v njem vprašal Schumpeter, in odgovoril: "Seveda lahko. Glede tega ni nikakršnega dvoma, če takoj predpostavimo, prvič, da je dosežena nujna stopnja industrijskega razvoja, in drugič, da je možno razrešiti probleme prehodnega obdobja."⁸

Četrty del izvirne knjige ima naslov "Socializem in demokracija", v njem pa najdemo naslednje Schumpetrove misli: "Končno, učinkovito vodenje socialističnega gospodarstva ne pomeni diktature proletariata, temveč diktaturo *nad* proletariatom v tovarni. Ljudje, ki so tu v tovarni strogo disciplinirani, bodo, razumljivo, gospodarji na volitvah. Toda prav tako kot lahko oni izrabijo svojo oblast za ublažitev discipline v tovarni, lahko tudi vlade – zlasti tiste, ki nosijo v srcu skrb za prihodnost nacije – uporabijo to disciplino za omejevanje njihove oblasti. /.../ socialistična demokracija se lahko na koncu pokaže kot večja zmota, kot je kapitalistična demokracija kadar koli bila."⁹ Na koncu, na zadnji strani knjige, preberemo tole:

⁷ Schumpeter, 1994, 61.

⁸ Prav tam, 167.

⁹ Prav tam, 302.

“Marx se je zmotil v svoji diagnozi načina zloma kapitalistične družbe; ni pa se zmotil v napovedi, da se bo zlom enkrat zgodil. Stagnacionisti so se zmotili v svoji diagnozi razlogov za stagnacijo kapitalističnega procesa; lahko pa, da imajo prav glede prognoz, da bo stagniral – z zadostno pomočjo javnega sektorja.”¹⁰

Schumpeter, ki je deloval v enakih družbenoekonomskih okoliščinah kot Keynes, se je za razliko od njega nekako resignirano poslavljaval od kapitalizma, ki naj bi ga pokopal njegov lastni uspeh, Keynes pa je s svojo teoretično konstrukcijo za ohranitev kapitalizma na pomoč poklical državo.

Zdaj se lahko obrnemo k Leninu. Z navedbami iz njegovih spisov bom predstavil njegov pogled na vlogo države in njen pomen za družbeni prevrat, ki ju je tako goreče zagovarjal, kakor tudi njegovo razdelavo nujnosti diktature proletariata. Dejstvo pa je, da diktatura proletariata in socialistična država nista obranili in ohranili socialistične družbe. Iz prve stopnje komunizma sta jo pahnili nazaj, v kapitalistično družbo. Omejil se bom zgolj na najbolj trdo inačico tega prehoda (tranzicije), ki ga zasledimo v delu *Država in revolucija* (napisano avgusta in septembra 1917, izšlo l. 1918) in v istem času nastalem Leninovem spisu *Grozeča katastrofa in kako naj se z njo borimo* (september 1917, prvič objavljeno l. 1921)¹¹. Ta spisa sta izražala s svojim trdim stilom, neizprosnimi besedami in neusmiljenimi ocenami, s surovim obračunavanjem s prevladujočim duhom socialdemokratske paralize delavskega internacionalizma spoznanje, da je odpovedala februarjska revolucija in da so bile najširše ljudske množice, obupane zaradi vojne in lakote, pripravljene sprejeti bojni klic takrat še ne vodilnega boljševizma k popolnemu družbenemu prevratu. Reforma družbe se je umaknila revoluciji. Ta inačica

¹⁰ Prav tam, 431.

¹¹ Lenin, 1949.

je najavila obdobje vojnega komunizma, prve stopnje sovjetskega načina vodenja države in gospodarstva 1918–1921.¹² Še več: “Da nazorno pojasnimo to izredno važno vprašanje (ki je v bistvu programatično vprašanje *vsake* resnično revolucionarne vlade, ki bi hotela Rusijo rešiti vojne in lakote),” je zapisal Lenin, “bomo našli te najpoglavitejše kontrolne ukrepe in analizirali vsakega posebej. /.../ Ti najpoglavitejši ukrepi so:

1. Združitev vseh bank v eno in državna kontrola nad njenimi operacijami ali nacionalizacija bank.
2. Nacionalizacija sindikatov, tj. največjih monopolističnih zvez kapitalistov (to so sladkorni, naftni, premogovni, kovinski idr. sindikati).
3. Odprava trgovske tajnosti.
4. Obvezno sindiciranje (tj. prisilna združitev v zveze) industrijcev, trgovcev in podjetnikov sploh.
5. Obvezna združitev prebivalstva v potrošniška združenja ali pospeševanje takih združenj in kontrola nad njimi.”¹³

Vojni komunizem (izraz je nastal l. 1921), ki mu je Lenin tlakoval pot s svojo knjigo, po Trockem ni predstavljal zgolj odgovora na konkretne okoliščine države, ki je iz neuspešnega bojevanja v prvi svetovni vojni prehajala v državljansko vojno, temveč je bil izraz prepričanja, da vodi v uresničevanje boljše in pravičnejše družbe, pristnega komunizma.

¹² Več o tem je na voljo v knjigah: Lancelot Lawton: *An Economic History of Soviet Russia*, Vol. 1, London: Macmillan and Co., 1927; E. H. Carr: *The Bolshevik Revolution 1917–1923*, Vol. 2, London: Macmillan, 1952; Sean Mcmeekin: *History’s greatest heist: the looting of Russia by the Bolsheviks*, New Haven: Yale University Press, 2009.

¹³ Lenin, 1949, 105.

Ko gre za državo, je treba omeniti tudi naslednje Leninove misli: “Govoril sem že o tem, da težko najdemo vprašanje, ki bi ga bili predstavniki buržoazne znanosti, filozofije, jurisprudence, politične ekonomije in publicistike, namenoma ali nenamenoma tako zamotali kakor vprašanje o državi /.../ To vprašanje je zato tako zamotano in komplicirano, ker zadeva interese gospodujočih razredov v večji meri nego katero koli drugo vprašanje (glede na to so pred njim samo osnove ekonomskih ved),” je zapisal v kratkem predavanju.¹⁴

Na podlagi omenjenih spisov se lahko vprašamo, kako si je Lenin zamišljal organizacijo socialističnega gospodarstva? To vprašanje je v resnici bilo vprašanje načina odprave blagovne produkcije. “Socializem je uničenje razredov. Da uničimo razrede, moramo – prvič – strmoglaviti zemljiške gospode in kapitaliste. Ta del naloge smo izvršili, toda to je samo del in vrh tega *ne* najtežji. Da uničimo razrede, moramo – drugič – odpraviti razliko med delavcem in kmetom, napraviti iz *vseh* – *delavce*. /.../ To nalogo je mogoče rešiti samo z organizacijsko preureditvijo vsega družbenega gospodarstva, s prehodom od posamičnega, ločenega, malega blagovnega gospodarstva k velikemu družbenemu gospodarstvu. /.../ proletariat mora ločiti, potegniti mejo med delovnim kmetom in kmetom posestnikom, med kmetom delavcem in kmetom kramarjem, med kmetom trpinom in kmetom špekulantom. V tej ločitvi je *vse bistvo* socializma. /.../ V epohi diktature proletariata so razredi *ostali* in *bodo ostali*. Diktatura ne bo več potrebna, ko bodo razredi izginili. Ne bodo pa izginili brez diktature proletariata. /.../ Razredni boj pod diktaturo proletariata ne izginja, temveč dobiva samo drugačne oblike.” Te besede preberemo v spisu *Ekonomika in politika v epohi diktature proletariata*, napisanem oktobra 1919.¹⁵ Povežimo jih z na-

¹⁴ Lenin, 1947, str. 8–9.

¹⁵ Lenin, 1950a, 260–263.

slednjimi trditvami iz knjige *Država in revolucija*: “Kapitalizem se ne more obdržati, če vsi resnično sodelujejo pri upravljanju države. Pri tem pa sam razvoj kapitalizma ustvarja *pogoje* za to, da *lahko* resnično ‘vsi’ sodelujemo pri upravljanju države. K takim pogojem sodita splošna pismenost, ki so jo najnaprednejše kapitalistične dežele že dosegle, nato pa tudi ‘izšolanje in discipliniranje’ milijonov delavcev s pomočjo velikega, zapletenega, podružbljenega aparata pošte, železnic, veletrgovine, bančništva itn. ipd. Pri takih *ekonomskih* pogojih je popolnoma mogoče nemudoma, z danes na jutri, preiti k temu, da strmoglavljene kapitaliste in uradnike – za potrebe *nadzora* nad produkcijo in razdelitvijo ter za potrebe *evidence* dela in dobrin – zamenjamo z oboroženimi delavci, z oboroženim ljudstvom. /.../ Evidenca in nadzor – to je *najpomembnejše* od vsega, kar je potrebno za ‘organizacijo’, za pravilno funkcioniranje *prve faze* komunistične družbe. Vsi državljani se preobrazijo v uslužbence države, ki jo predstavljajo oboroženi delavci. Vsi državljani postanejo uslužbenci in delavci *enega* vseljidskega, državnega ‘sindikata’. Gre za to, da vsi opravljajo enako mero dela in da jo opravljajo za enako plačilo. Evidenco in nadzor tega je kapitalizem *poenostavil* na izjemno preproste, vsakemu pismenemu človeku dostopne operacije opazovanja in registriranja, obvladovanja štirih osnovnih računskih operacij in izdajanja ustreznih potrdil. /.../ Vsa družba bo en nadzor in ena tovarna z enakostjo v delu in plačilu. /.../ Od trenutka, ko se bodo vsi člani ali vsaj velikanska večina družbe *sami* naučili upravljati državo /.../ – od tistega trenutka naprej bo začela izginjati tudi potreba po slehernem vladanju. Popolnejša ko je demokracija, bolj se bliža trenutek njene odvečnosti. /.../ In tedaj se bodo na stežaj odprla vrata prehoda iz prve faze komunistične družbe v višjo fazo, v tem procesu pa bo popolnoma odmrila tudi država.”¹⁶

¹⁶ Lenin, 2017, 141–143.

Kako si je zamislil zamenjavo starega državnega ustroja z novim?

“Kapitalistična kultura je *ustvarila* veliko industrijo, tovarne, železnice, pošto, telefonijo in tako naprej in *na tej* podlagi se je ogromna večina funkcij stare ‘državne oblasti’ tako poenostavila in jih je mogoče zvesti na tako enostavne operacije registriranja, knjiženja in preverjanja, da lahko te funkcije opravljajo prav vsi pismeni ljudje za ‘navadno delavsko mezdo’, tj. da je mogoče (in nujno) te službe izčistiti vsakršnih privilegijev, se pravi vsega ‘oblastniškega’. /.../ Ogromna večina kmetstva v sleherni kapitalistični državi, ki kmetstvo ima (in takih kapitalističnih držav je večina), je zatirana od svoje vlade in jo želi zamenjati s ‘ceneno’ vlado. To pa lahko uresniči *samo* proletariat, ki hkrati s tem napravi tudi korak k socialistični preobrazbi države.”¹⁷

Leninova zamisel organizacije gospodarstva pa je bila enostavna: “Neki bistroumen nemški socialdemokrat je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pokazal na *pošto* kot zgled socialističnega gospodarstva. Prav je imel. Danes je pošta podjetje, ki je organizirano kot tip državno-*kapitalističnega* monopola. Imperializem postopoma pretvarja vse truste v organizacije podobnega tipa. Nad ‘preprostimi’ delovnimi ljudmi /.../ stoji prav ta buržoazna birokracija. Kljub temu pa imamo tu opravka z že izoblikovanim mehanizmom družbenega upravljanja. Treba je samo strmoglaviti kapitaliste, /.../, streti birokratski stroj sodobne države, pa bomo imeli visoko razvit tehnični mehanizem /.../, ki ga bodo lahko spravili v pogon združeni delavci sami z najetimi tehniki, nadzorniki, knjigovodji, ki bodo vsi, kakor na splošno vsi ‘državni’ uradniki, plačani v višini delavske mezde. /.../ Organizirati *celotno* narodno gospodarstvo kot pošto, tako da bodo tehniki, nadzorniki, knjigovodje pa tudi vse uradne osebe prejemale dohodke, ki ne bodo višji od ‘delavske mezde’ in

¹⁷ Prav tam, 76-77.

ki bodo pod nadzorom oboroženega proletariata – to je naš neposredni cilj. Prav tako državo in prav tako ekonomsko osnovo potrebujemo. Prav to bo uničilo parlamentarizem in ohranilo predstavniška telesa, prav to bo osvobodilo delovne razrede od predstavniških teles, v katerih se prostituira buržoazija.”¹⁸

Med ukrepi, ki so uvajali prej navedene napovedane spremembe, sodijo npr. *Osnutek uredbe o delavski kontroli*, *Osnutek deklaracije o pravicah delovnega in izkoriščenega ljudstva*, *Osnutek odločbe o razpustu ustavodajne skupščine*, *Osnutek odločbe o socializaciji narodnega gospodarstva*. A vendar je bil kmalu vojni ali vojaški komunizem opuščen. “Da smo prestali na ekonomski fronti zelo hud ekonomski poraz, o tem ne more biti za komuniste nobenega dvoma, brž ko si zavestno zastavljajo vprašanje o novi ekonomski politiki. /.../ Na ekonomski fronti smo s poskusom preiti h komunizmu, doživeli na pomlad l. 1921 resnejši poraz, kakor je bil kateri koli poraz, ki nam ga je zadal Kolčak, Denikin ali Pilsudski, veliko resnejši, veliko bistvenejši in nevarnejši poraz. /.../ Obvezna oddaja na vasi, ta neposredni komunistični način, s katerim smo se lotili nalog graditve v mestu, je ovirala polet proizvodjalnih sil in je bila osnovni vzrok globoke ekonomske in politične krize, v katero smo zabredli spomladi 1921. Zato je bilo potrebno tisto, kar s stališča naše linije, naše politike ne moremo imenovati drugače, kakor silno velik poraz in umik. /.../ umik /.../ se je izvršil /.../ v dovolj velikem in celo prevelikem neredu.”¹⁹

Nastopil je prehod k mirni prenovi narodnega gospodarstva, v njem pa so se sprostili elementi osovraženega kapitalizma. To je bilo obdobje *nove ekonomske politike*, ki predstavlja drugo stopnjo razvoja sovjetske družbe. “Nova ekonomska politika pomeni zame-

¹⁸ Lenin, 2017, 83.

¹⁹ Lenin, 1947, 210–211.

njavo obvezne oddaje z davkom, pomeni prehod k obnovi kapitalizma v znatni meri. /.../ Kmetje tvorijo ogromno večino prebivalstva in vse ekonomike in zato mora na osnovi te svobodne trgovine rasti kapitalizem,”²⁰ je zapisal Lenin in nadaljeval takole: “Nova ekonomska politika vnaša vrsto bistvenih sprememb v položaj proletariata in torej tudi sindikatov. Pretežna množina proizvodjalnih sredstev na področju industrije in prometa je še vedno v rokah proletarske države. Ta okolnost dokazuje obenem z nacionalizacijo zemlje, da nova ekonomska politika ne spreminja bistva delavske države, pač pa bistveno spreminja metode in oblike socialistične graditve, ker dopušča gospodarsko tekmovanje med socializmom, ki se gradi, in kapitalizmom, ki se skuša obnoviti, na podlagi zadovoljitve več milijonov kmetov preko prostega trga. Spreminjanje oblik socialistične graditve povzroča okolnost, da v vsej politiki prehoda od kapitalizma k socializmu komunistična partija in sovjetska oblast /.../ se umikata, da bi bolje pripravljeni spet prešli v ofenzivo proti kapitalizmu. Tako sta na primer dopuščena in se smeta razvijati svobodna trgovina in kapitalizem, ki sta podrejena državnemu uravnavanju, na drugi strani pa se socializirana državna podjetja preusmerjajo na tako imenovano gospodarsko rentabilnost, tj. na trgovska načela. /.../ Proletarska država lahko dopusti svobodno trgovino in razvoj kapitalizma, ne da bi pri tem spremenila svoje bistvo, samo do neke mere in s pogojem, da država uravnava (nadzira, kontrolira, določa oblike, ureditev itd.) privatne trgovine in privatno-gospodarski kapitalizem (po Leninu je to državni kapitalizem, op. N. B.).”²¹ Glede upravljanja podjetij je povedal naslednje: “/.../ da se vsa oblast brezpogojno osredotoči v rokah tovarniških uprav. Te uprave, ki so praviloma sestavljene po načelu individual-

²⁰ Prav tam, 211.

²¹ Lenin, 1950b, 574-575.

nega vodstva, morajo samostojno odločati /.../ Imeti morajo največjo svobodo dejavnosti /.../ Vsakršno neposredno vmešavanje sindikatov v upravljanje podjetij v teh pogojih je treba brezpogojno obsoditi kot škodljivo in nedopustno.”²²

Leninova *mešana* družbenoekonomska formacija je tako vsebovala naslednje elemente:

1. patriarhalno, tj. v znatni meri naturalno, kmečko gospodarstvo;
2. mala blagovna proizvodnja (sèm sodi večina tistih kmetov, ki prodajajo žito);
3. privatno-gospodarski kapitalizem;
4. državni kapitalizem;
5. socializem.”²³

Ocenil je tudi, da “v deželi malih kmetov prevladuje maloburžoazni element /.../ večina, in sicer velikanska večina kmetov so mali blagovni proizvajalci. Lupino državnega kapitalizma (žitni monopol, kontrolirani podjetniki in trgovci, buržoazni združniki) prebijajo pri nas zdaj tu, zdaj tam *špekulanti* in glavni predmet špekulacije je *žito*. /.../ mala buržoazija plus privatno-gospodarski kapitalizem se borita skupaj, složno tako proti državnemu kapitalizmu kakor proti socializmu. /.../ Državni kapitalizem je *ekonomsko* neprimerno višji kakor naša sedanja ekonomika, to – prvič. Drugič pa ni za sovjetsko oblast v tem ničesar strašnega, kajti sovjetska država je država, kjer je zagotovljena oblast delavcev in revnih kmetov.”²⁴

Nova ekonomska politika se je običajno razlagala kot posledica potrebe po urejanju odnosa med industrijo in kmetijstvom, zato je uvedba živilskega davka štela za njen prvi in glavni instrument.

²² Prav tam, 579.

²³ Lenin, 1950c, 493.

²⁴ Prav tam, 493–496.

Toda nova politika je bila hkrati posledica konflikta, izzvanega s poskusi ekstremne centralizacije in etatizacije. Za razumevanje nove politike je pomembna tudi razprava o vlogi sindikatov, bistvena značilnost politike pa je bilo iskanje razmerja med državno in privatno industrijo. Ovire, ki jih je bilo treba odpraviti, so predstavljali trije glavni sovražniki: "prvi sovražnik – komunistična nadržanost, drugi – nepismenost, in tretji – podkupovanje".²⁵

Na tem mestu se vrnimo nazaj h Keynesu. Keynes nikakor ni bil neveden, ko je šlo za Rusijo. Bila je ena od osrednjih točk njegovega prizadevanja za smiselno obnovo Evrope po prvi svetovni vojni, ki bi zagotovila dolgoročni mir. Njegova prizadevanja niso bila akademska, saj je bil kot ekspert angleške vlade priča političnega prekrjanja Evrope po razpadu treh cesarstev in urejanja medzavezniški dolgovi, povezanih s financiranjem prve svetovne vojne, kjer je bila Anglija daleč največja upnica Rusije. Spremljal je in dobro poznal ruske razmere. "Ko je l. 1917 izbruhnila revolucija," je zapisal, "so tri sile hitro prevzele oblast – kmetje so zasegli zemljo, komunistični zanesenjaki, ki so verjeli revolucionarnemu mitu, in fanatiki destrukcije, ki so sovražili stari režim bolj, kot so imeli radi novega, in tisti, katerih najgloblji motiv je bil 'écrasez l'infâme'. Ne verjamem, da so se politični voditelji, Lenin in njegovi pomočniki tako ali drugače veliko zanimali za ekonomiko komunizma. Revolucionarni komunizem je bil instrument prevrata, s katerim so razpolagali. /.../ Voditelji, v Rusiji in drugje, so bili politiki in ne ekonomisti, in ker so jemali svojo ekonomiko iz atmosfere, so bili enako dovzetni za novo ekonomiko, ki je prihajala iz nove atmosfere. Tretja kategorija oseb, ki so zasegle dejansko oblast in politično kontrolo nad zadevami, so bili visoko intelektualno kompetentni. /.../ Toda druga kategorija oseb, komunistični doktrinarji /.../ so bili strahotno

²⁵ Lenin, 1947, 221.

drugorazredni.”²⁶ Tako se je z oceno vojnega komunizma približal Leninovi oceni in dodal, da je z dokončno odpravo starega režima Lenin opravil svoje delo.

3. Kdo je imel prav? Ali smo dobili dokončen odgovor?

Odgovora na vprašanje, ki ga je zastavil, “Kdo bo zmagal – kapitalist ali sovjetska oblast?”,²⁷ Lenin ni dočakal. Podobno vprašanje je v članku “A Short View of Russia” leta 1925 postavil tudi Keynes.²⁸ Čeprav je odgovor prepustil času, pa je ocenil, da ruski komunizem ne prispeva prav nobenega intelektualnega in znanstvenega prispevka k razreševanju ekonomskih problemov, nobene ekonomske tehnike, ki je ne bi mogli uporabiti, “če bi jo izbrali, z enakim ali celo večjim uspehom v družbi, ki bi ohranila vse značilnosti, ne bom rekel individualističnega kapitalizma devetnajstega stoletja, temveč britanskega meščanskega ideala. Teoretično, ne verjamem, da obstaja kakršno koli gospodarsko izboljšanje, za katerega je potrebna revolucija. Dopustil pa je možnost, da komunizem do neke mere uspe, toda le kot vera.” Grajal je pretiravanje glede ekonomske neučinkovitosti komunizma in podcenjevanje ideje komunizma.²⁹

Odgovore na Leninova, Keynesova in Schumpetrova vprašanja smo dobili sodobniki. Vseeno pa se lahko vprašamo, ali so ti odgovori dokončni? Vprašamo se lahko tudi, ali bo obveljala trditev Rastka Močnika: “Prihodnost človeštva bo socializem ali pa je ne bo.”³⁰

²⁶ Keynes, 1977, 436–437.

²⁷ Lenin, 1947, 212.

²⁸ Keynes, 1972, 253–271.

²⁹ Prav tam, 266–268.

³⁰ Močnik, 2016, 5.

Bibliografija

- BRNČIČ, V. (1957/58): "Ruska književnost ob oktobrski revoluciji", *Jezik in slovstvo*, 3/1, 1-4.
- BRNČIČ, V. (1967): "Ruska poezija ob oktobrski revoluciji", *Jezik in slovstvo*, 12/7, 197-205.
- KEYNES, J. M. (1972), "A Short view of Russia", v: *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol. IX, *Essays in Persuasion*, London, Basingstoke, The Macmillan Press Ltd., 253-271.
- KEYNES, J. M. (2006): *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*, Ljubljana, Studia humanitatis.
- KEYNES, J. M. (1977), *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol. XVII, *Activities 1920-1922*, ed. Elisabeth Johnston, London, Basingstoke, The Macmillan Press Ltd.
- LENIN, V. I. (2017): *Država in revolucija in drugi spisi iz leta 1917*, Ljubljana, Studia humanitatis.
- LENIN, V. I. (1950a), "Ekonomika in politika v epohi diktature proletariata", v: Lenin, V. I., *Izbrana dela. IV. zvezek*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 255-265.
- LENIN, V. I. (1949): "Grozeča katastrofa in kako naj se z njo borimo", v: Lenin, V. I., *Izbrana dela. III. zvezek*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 94-147.
- LENIN, V. I. (1947): *Nova ekonomska politika in socialistična graditev*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- LENIN, V. I. (1947): *O državi*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- LENIN, V. I. (1950b): "O vlogi in nalogah sindikatov v razmerah nove ekonomske politike" v: Lenin, V. I., *Izbrana dela*, IV. zvezek, Ljubljana, Cankarjeva založba, 574-568.
- LENIN, V. I. (1950c): "O živilskem davku", v: Lenin, V. I., *Izbrana dela*, IV. zvezek, Ljubljana, Cankarjeva založba, 471-531.

MOČNIK, R. (2016): "Izhod iz kapitalizma – prehod v socializem", v: Mandel, E, Trocki L.D., *Prehod v socializem*, Ljubljana: Založba */cf., 5-21.

PRUNK, J. (1987): "Jugoslovanska historiografija o oktobrski revoluciji", *Prispevki za novejšo zgodovino*, XXVII/1-2, 3-6.

SCHUMPETER, J. (1994): *Capitalism, Socialism and Democracy*, London and New York, Routledge.

SCHUMPETER, J. (2011): *Lahko kapitalizem preživi*, Ljubljana, Studia humanitatis